

Preverjanje branja in bralnega razumevanja

Sandra KRIŽNAR

Osnovna šola Vodice

sandra.kriznar@gmail.com

Izvleček

V osnovni šoli se srečujemo s heterogeno populacijo učencev. Med njimi so tudi otroci in mladostniki z učnimi težavami, ki za doseganje napredka potrebujejo več pomoči, podpore in prilagoditev kot njihovi vrstniki. V prispevku je, poleg pomena odkrivanja specifičnih primanjkljajev na posameznih področjih učenja, poudarjen pomen preverjanja branja in bralnega razumevanja. Kot del specialpedagoške diagnostike je predstavljen primer besedila, ki služi analizi tehnike branja in preverjanju razumevanja prebrane vsebine. Omenjeni veščini pomembno pripomoreta k samostojnemu učenju ter delovanju posameznika v šolskem prostoru in v življenju. Analiza le-teh nam omogoča pomembno osnovo za svetovanje učiteljem, staršem ter za poglobljeno odkrivanje specifičnih primanjkljajev.

Ključne besede: učenci z učnimi težavami, specialpedagoška diagnostika, branje, bralno razumevanje

Reading and Reading Comprehension Assesment

The population of students in primary schools is very heterogeneous. Among the students are children and youth with special needs who require somewhat more help, support and adjustments in comparison to their peers to make progress. Along with identifying specific deficits in individual areas of learning, the article emphasizes the importance of reading technique and reading comprehension. As a part of specialized detection methods there will be the practical test presentation, which serves to evaluate the reading technique and inspect the understanding of the content. Stated skills significantly contribute to independency in learning and to the functioning of the individual in the school environment and later in

life. Their interpretation is an important basis for counselling teachers and parents and extensive detection of specific deficits.

Keywords: students with learning disabilities, specialized detection methods, reading, reading comprehension

1 Uvod

Učno uspešnost učencev v osnovni šoli lahko vrednotimo na več načinov. Najpogosteje uporabljamo ocenjevanja znanja, ocenjevanja projektnih nalog oz. drugih del v sklopu šolskega predmeta. Pri vzgojnih predmetih so v ospredju učenčeve motorične sposobnosti, glasbene in ustvarjalne veščine. Stična točka vseh omenjenih načinov vrednotenja znanja pa sta usvojena tehnika branja ter zadostna mera razumevanja prebranega. Odsotnost obvladovanja obeh veščin učencem v osnovni šoli onemogoča učno uspešnost na vseh predmetnih področjih z izjemo športa. Učitelji in strokovni delavci osnovnih šol si, poleg znanj in veščin, v veliki meri prizadevamo razvijati tudi odgovornost in samostojnost učencev. To sta pomembni kompetenci, ki pripomoreta k zadovoljstvu in uspehu v življenju vsakega posameznika.

Namen prispevka je poudariti pomen pravočasnega usvajanja bralne tehnike in ustrezne ravni bralnega razumevanja ter njun posledični vpliv na samostojnost in učinkovitost posameznika pri učenju. Predstavljena sta besedilo, ki služi preverjanju bralne tehnike, in učni list, s katerim analiziramo bralno razumevanje prebrane vsebine.

2 Učne težave

Učne težave učencev v osnovni šoli se razprostirajo na kontinuumu od lažjih do težkih, od preprostih do kompleksnih, od kratkotrajnih (prehodnih) do tistih, ki trajajo vse življenje (Magajna idr., 2011). Nekateri učenci imajo splošne učne težave, nekateri specifične – mnogi pa imajo težave obeh vrst.

O splošnih učnih težavah govorimo takrat, ko je usvajanje in izkazovanje znanja pri učencu ovirano zaradi različnih neugodnih vplivov okolja (ekonomska ali kulturna prikrajšanost, večjezičnost,

pomanjkljivo poučevanje), notranjih dejavnikov (upočasnen razvoj splošnih kognitivnih sposobnosti, čustvene ali vedenjske motnje) ali neustreznih vzgojno-izobraževalnih interakcij med posameznikom in okoljem (strah pred neuspehom, nezrelost, pomanjkanje motivacije ali učnih navad) (Magajna idr., 2011).

Specifične učne težave imajo izvor notranje, nevrofiziološke narave. Posebnosti v delovanju centralnega živčnega sistema se pojavijo kljub povprečnim ali nadpovprečnim intelektualnim sposobnostim in se kažejo kot izrazite težave pri branju, pisanju, pravopisu in računanju. Poleg omenjenih primanjkljajev se lahko kažejo tudi zaostanki na področju pozornosti, pomnjenja, mišljenja, koordinacije, komunikacije, socialnih sposobnosti in emocionalnega dozorevanja. Primanjkljaji ovirajo usvajanje in avtomatizacijo šolskih veščin ter vse življenje vplivajo na posameznikovo učenje in vedenje. Težjo obliko specifičnih učnih težav imenujemo primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Učenci z izrazitimi primanjkljaji imajo v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) pravico do najintenzivnejših oblik pomoči in prilagoditev ter usmeritev v program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (Magajna idr., 2011).

2.1 Odkrivanje učencev z učnimi težavami

Učencem z učnimi težavami lahko ponudimo ustrezno pomoč in podporo, če jih pravočasno odkrijemo. V procesu odkrivanja sodelujemo učitelji in strokovni delavci šole z učenci in njihovimi starši. Vsak od vpletenih ima znotraj procesa detekcije specifično vlogo. In le sodelovanje vseh vključenih v proces vzgoje in izobraževanja zagotavlja možnost zgodnjega odkrivanja učencev z učnimi težavami. Pomembno je, da smo na posebnosti v funkcioniranju posameznega otroka pozorni že ob njegovem vstopu v šolo ter spremljamo njegov napredek in raven soočanja s šolskimi izzivi tudi v nadaljevanju šolanja. Ključno vlogo pri odkrivanju učencev s primanjkljaji na posameznih področjih učenja imajo razredni učitelji, saj so slednji pogosto prvi, ki so v stiku z učencem in z njim preživijo največ časa. Učitelji učenca opazujejo, lahko opredelijo njegova močna in šibka

področja. Zbrane informacije delijo s strokovnimi delavci šolske svetovalne službe, ki jim lahko svetujejo glede uporabe primernih metod in oblik poučevanja ter izvajanja individualizacije in diferenciacije v razredu. Ključnega pomena je sodelovanje strokovnih delavcev šole s starši učenca, saj nam starši posredujejo informacije o učenčevem funkcioniranju v domačem okolju, o njegovih učnih in drugih navadah, o tem, kakšen je otrokov odnos do šole. Seznanijo nas z morebitnimi posebnostmi iz obdobja zgodnjega otroštva in s posebnimi zdravstvenimi stanji. V odnosu z vsemi vpletenimi dobimo dober vpogled v vsa področja otrokovega delovanja ter lažje načrtujemo ustrezne oblike in načine pomoči.

Ocenjevanje v specialni pedagogiki temelji na odkrivanju ter opredeljevanju močnih področij in področij primanjkljajev, na podlagi katerih lahko načrtujemo ustrezne prilagoditve vzgojno-izobraževalnega procesa ter se odločamo o ustreznih oblikah pomoči in podpore učencu ter njegovim staršem. Zgodnje odkrivanje ter razumevanje močnih področij in primanjkljajev ugodno vpliva na učenčevo uspešnost kljub temu, da posamezne težave ne izzvenijo.

Diagnostično ocenjevanje je usmerjeno v odkrivanje dejavnikov, ki ovirajo učenje v učencu samem oziroma v njegovem okolju. Pomembno je, da v procesu diagnostike poudarimo tudi močna področja, saj bo z njihovo pomočjo učenec lažje presegel svoje primanjkljaje, kompenziral težave. Glavni cilji diagnostičnega ocenjevanja učnih težav so:

- identificirati učenčeva močna področja in šibkosti,
- ugotoviti aktualen nivo učenčevih dosežkov,
- razložiti pomanjkanje napredka,
- identificirati specifična področja kompetentnosti,
- razumeti učenčev stil učenja,
- odkriti vsebine, ki lahko zanimajo ali motivirajo učenca (Magajna 2011: 19).

2.2 Tehnika branja in bralno razumevanje

Evropski dokument Ključne zmožnosti opredeljuje bralno pismenost kot zmožnost razumevanja, uporabe in analize zapisanih besedil z namenom doseganja lastnih ciljev, znanja, potencialov in učinkovitega udeleženja v družbi (Eurydice, 2002). Strokovni delavci šol v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju težimo k razvoju učinkovite tehnike branja. Slednja omogoča učencem prehod na višjo raven, to je faza bralnega razumevanja, ko učenci ob učinkovitem branju tudi razumejo prebrano vsebino, kar jim omogoča uspešno učenje na vseh predmetnih področjih.

B. D. Jurišić (2016) je opredelila **tekočnost branja** kot zmožnost natančnega in hitrega branja z ustrezno izraznostjo (tonom, poudarki, glasnostjo, naglasom), kar vse omogoča bralno razumevanje. Natančnost branja nam pove delež pravilno prebranih besed. Učenci se sprva učijo, da berejo natančno, nato hitro, potem pa vključujejo značilnosti pisnega in govornega jezika (Poučevanje branja v Evropi, 2011). B. D. Jurišić je predstavila naslednje kriterije tekočnosti branja (Tabela 1):

Tabela 1: Kriteriji tekočnosti branja

Kriterij	Ni tekoče	Delno tekoče	Tekoče
Natančnost	<ul style="list-style-type: none">• pod 90 %	<ul style="list-style-type: none">• 90–95 %	<ul style="list-style-type: none">• nad 95 %
Ritem	<ul style="list-style-type: none">• pogosto omahovanje• številni premori• pogoste ponovitve• menjajoč razburkan ritem	<ul style="list-style-type: none">• nekaj omahovanja• nekaj premorov• nekaj ponovitev• razmeroma enakovreden ritem	<ul style="list-style-type: none">• redka omahovanja• redki premori• enakomeren ritem
Tehnika	<ul style="list-style-type: none">• bere besedo za besedo• ne upošteva ločil	<ul style="list-style-type: none">• bere skupine besed in le izjemoma besede za besedo	<ul style="list-style-type: none">• bere smiselne skupine besed• upošteva ločila
Izraznost	<ul style="list-style-type: none">• monotono branje	<ul style="list-style-type: none">• branje z nekaj izraznosti	<ul style="list-style-type: none">• ustrezna izraznost

Vir: Prirejeno po Jurišić, B. D. (2016). *Otroci z avtizmom – priročnik za učitelje in starše*. Ljubljana: Izobraževalni center PIKA, Center Janeza Levca.

Hitrost branja je eden od osnovnih kazalcev, kako učinkovit je posamezni bralec (Pečjak, 1991). Odvisna je od usposobljenosti

bralca in od stopnje zahtevnosti besedila. Pogoj za učinkovito učenje je hitro branje z razumevanjem. Pogosto je glavni vzrok za slabe ocene v šoli ravno počasno branje. Hitrost branja merimo s številom prebranih enot v časovni enoti. Najpogosteje se ugotavlja število prebranih besed v minuti. Takšno lestvico uporabljamo tudi pri testu, ki bo predstavljen v nadaljevanju. Glede na hitrost branja lahko bralce razdelimo v naslednje skupine (Pečjak 1991: 11):

1. počasni bralci, ki preberejo do 200 besed v minuti;
2. srednje hitri bralci, ki preberejo 200 do 400 besed v minuti;
3. hitri bralci, ki preberejo 400 do 600 besed v minuti;
4. zelo hitri bralci, ki preberejo več kot 600 besed v minuti.

S. Pečjak (1991) navaja, da povprečen bralec prebere pri tihem branju 300 besed v minuti, pri glasnem pa samo kakšnih 150. Abadzi (v Jurišić, 2016) pa navaja, da naj bi povprečen učenec prebral najmanj 45–60 besed v minuti. Omenjeni standard naj bi veljal povsod po svetu, ne glede na jezik in pisavo. Kriterija obeh avtoric sta različna, Pečjak omenja povprečnega bralca, Abadzi povprečnega učenca.

Razumevanje prebranega je močno odvisno od usvojenosti bralne tehnike, uporabe bralnih strategij, širine besednega zaklada in predznanja o obravnavani temi (Holy-Šinkovec in Pečjak, 1996). S povečanjem besednega zaklada učencev pripomoremo k izboljšanju njihovega bralnega razumevanja (Pečjak, 1999). Lahko bi rekli, da je razumevanje pri branju iskanje pomena prebranim besedam v osebni besedišču bralca. Ob tem je treba poudariti, da ima predznanje močan vpliv na razumevanje določenega besedila. Čim večje je bralčevo predznanje, toliko večja je njegova bralna učinkovitost (Pečjak, 1999).

Tekočnost in hitrost branja učencu omogočata boljše razumevanje prebrane vsebine. Slednje pa zagotavlja uspešno učenje v šolskem prostoru in razumevanje pomembnih pisnih sporočil na različnih področjih učenja. Učencem omogoča razvoj samostojnosti in samozadostnosti.

3 Specialpedagoška diagnostika

Specialpedagoška diagnostika nam omogoča natančen vpogled v učenčevo funkcioniranje na posameznem področju. Na podlagi ugotovitev in povezovanja na novo pridobljenih informacij lahko bolje razumemo izvor in naravo primanjkljaja, ki se pri posameznem učencu pojavlja. Diagnostično ocenjevanje nam omogoča opredelitev učenčevih močnih področij, ki jih lahko v nadaljnjem procesu vzgoje in izobraževanja uporabimo kot motivacijo, spodbudo in sredstvo, s pomočjo katerega se bo učenec naučil kompenzirati svoje primanjkljaje. Pravočasna detekcija učnih težav omogoča zagotavljanje ustrezne oblike in intenzitete podpore in pomoči, kar ugodno pripomore k razvoju otrokove samopodobe. Preverjanje branja in bralnega razumevanja predstavlja enega od področij, ki jih vključimo v diagnostično obravnavo učenca.

V nadaljevanju je predstavljen pripomoček, s pomočjo katerega preverjamo učinkovitost tehnike branja in bralno razumevanje pri učencih od 3. do 8. razreda osnovne šole. Za vsako šolsko leto smo izbrali dve besedili, eno za začetek in drugo za konec.

Izbrano besedilo, s katerim testiramo učence, ima 250–300 besed. Pripravimo ga v dveh kopijah, učenčevi in učiteljevi, k slednji dodamo število besed v vsaki vrstici. Preverjanje branja in bralnega razumevanja izvede specialni in rehabilitacijski pedagog z učencem v individualni situaciji. Učencu povemo, da bomo pozorni na tehniko branja. Ko je učenec pripravljen, začne z glasnim branjem. Specialni pedagog spremlja čas branja in določi število prebranih besed v minuti. Ta podatek služi za oceno hitrosti branja. Ob poslušanju glasnega branja si beležimo posebnosti pri branju in morebitne napake. Učenec po glasnem branju izpolni učni list, ki je vezan na pomnjenje in razumevanje prebrane vsebine. Vanj so vključene naslednje naloge:

- dve vprašanji zahtevata priklic podatkov iz besedila,
- eno vprašanje je usmerjeno v sklepanje na podlagi prebranega,
- ena od nalog zahteva razlago besed iz besedila,
- ena naloga je vezana na poznavanje besednih vrst oz. drugih slovničnih značilnosti,
- ena naloga preverja učenčevo kreativnost, potrebno je narisati risbo po navodilu.

Specialni in rehabilitacijski pedagog po analizi tehnike branja ter izpolnjenega učnega lista evalvira učenčevo uspešnost. Osredotoči se na posebnosti pri branju, analizira napake in ugotavlja, na katerih področjih so primanjkljaji (orientacija, pomnjenje, pozornost ...). Na podlagi analize, vrste in intenzitete primanjkljajev na področju branja in bralnega razumevanja se odloči za nadaljnje ukrepanje. Po opravljenem testiranju sledi pogovor strokovne skupine v šoli in pogovor s starši. Skupaj se odločimo za nadaljnje ravnanje, obliko in intenzivnost pomoči, ki jo bomo namenili posameznemu učencu.

3.1 Vrednotenje

Med individualnim preverjanjem tehnike glasnega branja lahko spremljamo številne vidike učenčevega delovanja. Pozorni smo na razpoloženje, izkazana čustva in telesne odzive ob branju. Nemalokrat opazimo potne dlani, nihanje nog, slišimo tresoč glas in opazimo resen ali zaskrbljen pogled učenca. Otrok oz. mladostnik nam ob izvedbi testiranja da vedeti, katera čustva v njem vzbuja glasno branje – slednja se torej pojavljajo tudi v situacijah, ki od posameznika terjajo glasno branje v razredu. Te pa se v šolskem prostoru pojavljajo dnevno.

Specialni in rehabilitacijski pedagog, ki spremlja glasno branje učenca na svoj bralni list zabeleži opazke glede učenčeve glasnosti, tekočnosti in hitrosti branja. Med glasnim branjem se tako lahko pojavljajo ponavljajoče se branje posameznih besed, postanki med branjem, neenakomeren ritem branja ali monotono branje brez upoštevanja ločil.

Zelo pomemben vidik preverjanja tehnike branja je skrbno označevanje vrste napak, ki jih učenec lahko naredi med branjem. Iz slednjih namreč lahko sklepamo, za kateri primanjkljaj gre – so težave na področju branja posledica nezadostnega utrjevanja tehnike branja, težav na področju orientacije, motenj pozornosti ali specifičnih primanjkljajev na področju branja (in pisanja).

Po branju besedila se učenec loti samostojnega reševanja učnega lista. Naloge preverjajo, koliko podatkov iz besedila si je učenec

zapomnil, kako razume določene vzročno-posledične povezave, razlaga besede, ki jih je prebral, ter pripoveduje o nekaterih dogodkih v besedilu. Obenem nam zapis odgovorov poda vpogled v učenčev zapis, pozorni smo na posebnosti, to je na: grafomotoriko, upoštevanje pravopisnih pravil, morebitno prisotnost specifičnih napak pri pisanju.

Uspešnost otroka oz. mladostnika na testu glasnega branja ter preverjanja razumevanja nam olajša vpogled v njegovo delovanje v razredu in v procesu učenja. Veščini branja in pisanja omogočata učinkovito sledenje pouku, opravljanje zadolžitve v predvidenem času ter uspešno samostojno učenje. Če na katerem od omenjenih področij prihaja do posebnosti, po potrebi preverimo dodatna področja učenčevega delovanja (pomnjenje, orientacijo, koordinacijo, pozornost itd.) in skušamo ugotoviti, kateri procesi ovirajo posameznikovo učinkovitost.

4 Zaključek

Učinkovito branje je kompetenca, ki učencem v osnovni šoli omogoča učinkovito sledenje pouku in uspešno učenje. V osnovnošolski populaciji se strokovni delavci srečujemo s porastom težav na področju branja, zato je pomembno, da k njim pristopamo sistematično. Na osnovni šoli, na kateri poučujem, že desetletje izvajamo generacijsko testiranje učencev prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja. Pri prvošolcih preverjamo zmožnosti fonološkega zavedanja, ki napovedujejo kasnejšo uspešnost na področju branja. Drugošolci tiho berejo besedilo, nato odgovarjajo na vprašanja, ki preverjajo bralno razumevanje. Pri tretješolcih z narekom preverjamo (pravo) pisne zmožnosti posameznika. Na ta način poskrbimo, da so s presejalnimi testi pregledani vsi učenci. V primeru odklonov se usmerimo v nadaljnjo diagnostiko. Del slednje je tudi predstavljeni pripomoček. Na šoli smo oblikovali besedila in delovne liste za učence od 3. do 8. razreda. Testno gradivo nam je v veliko pomoč pri odkrivanju težav na področju branja, pri poglobljeni analizi specifičnih primanjkljajev, obenem omogoča oblikovanje konkretnih prilagoditev, ki jih pri pouku uporabijo učitelji. Staršem lahko pokažemo delo njihovega

otroka, na primeru pojasnimo naravo primanjkljaja ter predlagamo nadaljnje delo oz. urjenje. Po potrebi učenca napotimo k intenzivnejšim oblikam pomoči, npr. k dopolnilnemu pouku, individualni/skupinski pomoči, pregledu strokovnjaka zunanje institucije.

5 Literatura

- Eurydice (2002). *Key competencies. A developing concept in general compulsory education*. Bruselj: Eurydice European Unit.
- Holy-Šinkovec, N. in Pečjak, S. (1996). *Kako do boljšega branja? Vaje za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Jurišič, B. D. (2016). *Otroci z avtizmom – priročnik za učitelje in starše*. Ljubljana: Izobraževalni center PIKA, Center Janeza Levca.
- Magajna, L. (2011). Prepoznavanje in diagnostično ocenjevanje učnih težav: osnovna izhodišča in pristopi. V L. Magajna, M. Velikonja (ur.), *Učenci z učnimi težavami. Prepoznavanje in diagnostično ocenjevanje* (str. 10–26). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Magajna, L., Kavkler, M. in Košir, J. (2011). Osnovni pojmi. V S. Pulec Lah in M. Velikonja (ur.), *Učenci z učnimi težavami. Izbrane teme* (str. 8–21). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja. Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pečjak, V. (1991). *Hitro in uspešno branje*. Ljubljana: samozaložba.
- Poučevanje branje v Evropi: okoliščine, politike in prakse*. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). (2011). *Uradni list RS*, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12 in 41/17 – ZOPOP. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896#> (22. 1. 2023).